

Redaktionens förord

Vad kan det förflutna lära oss om pandemier? Under de gångna två åren har den frågan ställts till historiker i olika sammanhang. Blicken har emellanåt riktats mot 1700-talet och de omfattande erfarenheter av både förfärliga farsoter och medicinska framsteg som detta sekel rymmer. I årets nummer av *1700-tal* reflekterar tre medicinhistoriker – *Susann Holmberg* (Høgskulen på Vestlandet), *Elina Maanüty* (Helsingfors universitet) och *Erla Dóris Halldórsdóttir* (Háskóla Íslands) – över vilken betydelse deras vetenskapliga verksamhet fick under pandemins dramatiska förlopp. Texterna utgör ett rikt material för att diskutera vad vi kan lära som historiker av pandemin. Samtidigt blyxtbelyses de mediala villkor som forskare konfronteras med när deras ämne plötsligt blir dagsaktuellt.

Det går knappast att bli verklig expert på ett ämne genom att försöka dansa efter tidsandans ombytliga turer. Forskning är till sin natur en långsam verksamhet. Det innebär att olika former av specialkunskap i allmänhet behöver byggas upp långt innan mediebolagen sträcker ut sina mikrofoner. I vanlig ordning står denna långsiktiga verksamhet i centrum för detta häfte. Den tar form genom fem sakkunniggranskade texter och en sprudlande recensionsavdelning som sätter tänderna i nyutkommen litteratur på vitt skilda 1700-talsteman. Denna utvidgade kunskapsbas om det långa 1700-talet står sedan öppen för nya anknytningar, såväl inom som utom forskningens sammanhang, både på kort och lång sikt.

Vi öppnar med ett klassiskt 1700-talstema: rättigheter. I det här fallet handlar det mer specifikt om djurens rättigheter. Idéhistorikern *Andreas Hellerstedt* (Mittuniversitetet) har tittat närmare på två tidigare obeaktade dissertationer från 1706 respektive 1714 med Immanuel Proeleus och Johan Upmarck Rosenadler som upphovsmän. Artikeln jämför de två olika pläderingarna för djurens rättigheter, vilka med bred marginal föregick Jeremy Benthams berömda argumentation från seklets slutskede.

Vår andra artikel leder oss från latinets lärda salar till folkspråkets Arkadien och kretsen kring den svenska Tänkebyggarorden. I denna text introducerar historikern *Charlotta Wolff* (Åbo universitet) en queer-läsning av nyckelgestalterna

DOI: <https://doi.org/10.7557/4.6613>

Copyright: © 2022 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Gustav Philip Creutz och Gustaf Fredrik Gyllenborgs herdediktning. Wolff argumenterar för att queer-läsningen bidrar till att synliggöra 1700-talets annorlunda genusuppfattningar, vilka tenderar att skymmas av 1800- och 1900-talens inflytelserika tolkningar av diktningen i fråga.

Häftets tredje artikel erbjuder fördjupning i ytterligare ett annat 1700-talsmaterial: bibelöversättningar. Trots att Bibeln var seklets i särklass mest tryckta bok har 1700-talets översättningar rönt föga uppmärksamhet. Anledningen till detta relativa ointresse torde vara att någon auktoriserad översättning inte kom till stånd förrän 1917. Det var Karl XII:s bibel från 1703 som gällde genom hela 1700- och 1800-talen. I denna artikel argumenterar *Sebastian Selvén* (Dalarnas museum) för att de gustavianska bibelöversättningsprojekten likväl är värda ett närmare studium utifrån den omstridda frågan om upplysningens inflytande i Sverige. Selvén visar hur tre olika bibelöversättningsprojekt – Gustav III:s bibelkommission, biskop Johan Adam Tingstadius egen översättning och ett judiskt översättningsprojekt från slutet av seklet – på olika sätt var influerade av tidens upplysningsideal.

Den nordiska naturen står i fokus för de två resterande texterna. Först tar *Margrét Gunnarsdóttir* (Þjóðskjalasafn Íslands) ett nytt grepp om effekterna av vulkanen Lakis berömda utbrott 1783. Med inspiration i imperativet från interdisciplinär klimatforskning att börja i naturkatastrofers lokala effekter fokuserar Gunnarsdóttir på att presentera tidigare uppmärksammade förstahandsuppgifter från islänningar som erfor dessa otroliga naturkrafter. I nästa steg spåras hur både vulkanen och förstahandsreaktionerna vidareförmedlades till Köpenhamn och till andra vetenskapliga centra i Europa. Resultatet blir en jämförelse mellan reaktioner på olika platser, inklusive vilka konsekvenser händelsen fick för nya initiativ på ekonomins område.

I den sakkunniggranskade essän *Cool Nature: Utopian Landscapes in Sweden, 1780–1840* skisserar en större forskargrupp konturerna för ett interdisciplinärt forskningsuppslag om hur den nordiska naturen kring sekelskiftet 1800 fick en central betydelse både som erfarenhet och representation för nationen. Konst, musik, litteratur och idéutveckling har alla sin plats i den breda ansats som presenteras. Särskild uppmärksamhet tillägnas ekokritiska och utopiska perspektiv, vilka kopplas till några av tidens kännemärken i form av revolutioner och modernitet i vardande.

Båda de avhandlingsrecensioner som inkommit detta år ger också nya perspektiv på förändringsprocesser över sekelskiftet 1800. *Sara-Maija Kontturi* (Universitetet i Jyväskylä) har försvarat en avhandling om läkares professionalisering i Sverige och Finland. Den recenserar i detta nummer av *Heini Hakosalo*. *Tobias Osvald* (Uppsala universitet) har istället bidragit med ny kunskap om hur Stock-

holms poliskammare och stadens invånare förhandlade stadsrummet decennierna före och efter sekelskiftet 1800. Hans avhandling recenserar i detta nummer av *Maja Bondestam*. Utöver avhandlingsrecensionerna har vi glädjen att erbjuda en gedigen respons på det omfattande verket *Att dikta för livet, döden och evigheten*, som täcker in en imponerande flora av tillfällesdiktning från det tidigmoderna Sverige. Bland mycket annat uppmärksammar vi också ett par tematiskt angränsande verk om civilt och militärt under 1700-talet.

Det ska öppet erkännas att det har varit lite svårare än vanligt under det gångna verksamhetsåret att få in recensioner. Möjligtvis är det något postpandemiskt mönster som spökar. Sedan vardagen åter har fyllts med ökade förpliktelser bortom skrivbordet på hemmakontoret har kanske recensionsskrivandet ibland fått strykas från göromålslistan. Den som saknar någon bok är välkommen att skicka tips till någon av recensionsredaktörerna: *Simona Zetterberg-Nielsen* (Danmark), *Inga Henriette Undheim* (Norge), *Astrid Wendel-Hansen* (Sverige), *Sophie Holm* (Finland), och *Sigurgeir Guðjónsson* (Island). Deras aktuella mailadresser finns på tidskriftens hemsida.

En sista pålysning: vi har under det gångna året tagit fram ett nytt verktyg för att synliggöra våra texter bättre i sociala medier. Framöver kommer det vara möjligt att bekanta sig med nya alster genom att läsa nyckelcitater från publicerade texter i tidskriften via Facebook (1700-tal), instagram (1700tal) och twitter (@1700tal). Välkomna att mötas och samtala där!

Hösten 2022

Johannes Ljungberg (huvudredaktör), tillsammans med Johanna Ilmakunnas, Per Pippin Aspaas, Jens Bjerring-Hansen, Kristín Bragadóttir, Astrid Wendel-Hansen, Sophie Holm, Simona Zetterberg-Nielsen & Sigurgeir Guðjónsson.